

Manatins del Sr. Josep Saderra

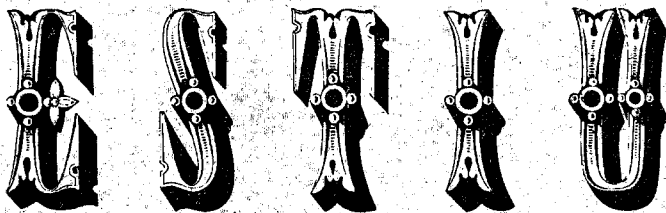

Nº 297.

Any I.

Agost

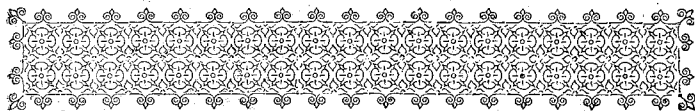
Núm. 2.

1894

Sumari

TEXT.—L' EXM. SR. BISBE DE VICH, D. JOSEPH MORGADES, per M. R.—LO MISATJE, per en Justí Peprax.—DOS PRIMAVERES, per en Joseph Franquet y Serra.—SANTA PAU, (*acabament*) per en P. Llosas Badia.—LENA, per en Carles Bosch de la Trinxeria.

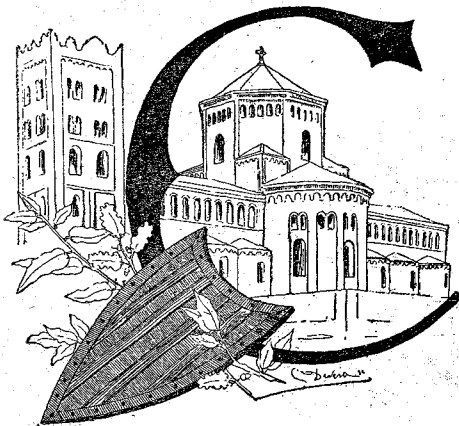
GRABATS.—EXM. SR. BISBE DE VICH, per en Joseph Berga, (fill).—ALREDEDORS DE LA FONT MUIXINA, per en J. Vayreda.—PUIG DE BASSAGODA, per en J. Berga.—LENA, per en M. Vayreda. LO SR. SOLÀ, per id. LOS CINGLES DE TALAIXÀ, per en Joseph Berga. GENT DE LA TERRA, per en J. Capdevila.—Lletra capital de la biografia del Exm. Sr. Bisbe de Vich, per en Celesti Devesa. Id. de Lo Misatje y de Dos Primaveres, per en Joseph Berga (fill). Id. de Santa Pau, per en Celesti Devesa.

L' EXM. SR. BISBE DE VICH D. JOSEPH MORGADES

Coalescentibus in eo geminis
illis laudibus quæ præ cæteris
virum egregium supra conditio-
nem humanam evehunt vitæ
sanctimoniam et eminentiam
doctrinæ.

I

OM á olotíns vol-
guérem en nos-
tre primer nú-
mero honrar la
memoria del
gran Bisbe Lo-
renzana, funda-
dor de nostra
escola de dibuix
y pare de les
tradicions artis-
tiques olotines.

Com á cataláns

volém honrar en lo segón altre gran Bisbe, catalá de pura rassa y 'l més decidit protector, conservador y restaurador de les ciències, de les arts y de les més preuhades glories catalanes, l' Exm. y Rvm. Senyor Dr. D. Joseph Morgades y Gili, Bisbe de Vich.

Nasqué aquest illustre Prelat á Vilafranca, capital del hermós y fértil Panadés, lo día 10 d' Octubre de 1826, fill d' uns piadosos y honradíssims pagesos que cobrían son colrat front ab l' ayrosa barretina. Havent cursat sos primers estudis en sa pròpia patria, passá al Seminari Conciliar de Barcelona, ahont continuá y acabá la carrera eclesiástica ab tal lluhiment, que obtingué en los exámens de totes les assignatures les mellors qualificacions ensemps que l' aprecí y estimació de tots sos catedràtics. Desitjós de més coneixements

científichs, concorregué á les classes de l' Universitat barcelonesa, distingintse d' una manera especial en les de la Facultat de Filosofia y Lletres.

Avans d' ordenarse de sacerdot y després d' haver regentat varies cátedres del Seminari, obtingué en lo Central de Valencia 'l grau de Doctor en Sagrada Teologia, mitjentsant brillants exercicis que practicá en companyia del avuy Cardenal Sanz y Forés qui per idéntich motíu havia acudit també á la ciutat del Turia. A 18 de Septiembre de 1852 fou ordenat de Prébere y l'any següent fou nombrat catedràtic de Cánons y secretari del Seminari, càrrechs que desempenyá ab activitat y zel durant deu anys, es á dir, fins que en 1863 tingué lloch aquella célebre y ardorosa lluyta teològica en que set ó vuyt caps de brot de nostres seminaris se disputáren la Canongia Penitenciaria de la Seu de Barcelona, en la qual quedá vencedor lo Dr. Morgades.

La possessió d' aquesta prebenda obrí nou camp á la iniciativa y poderosa activitat del novell canonge, y á l' obra de *Teologia Moral* de Scavini, que havia ja publicat acomodantla al ús dels Seminaris espanyols, seguí la publicació d' una multitud de llibrets de propaganda originals y traduhits del francès que, com lo *Piénsalo bien, Don de sí mismo á Dios, El Protestantismo y la Regla de Fé*, son encara molt llegits y difundits ab profusió maravellosa per totes les enconrades de Catalunya. En 1866 empenqué la publicació en espanyol del *Mensajero del Sagrado Corazón de Jesús*, acreditada revista, que com la del P. Ramière á Fransa, promogué á Espanya saludable devoció al Sagrat Cor y doná valiment y robusta vida al APOSTOLAT DE LA ORACIÓ. Mes, no eran les tasques literaries ni la propaganda per medi de lo premsa les que més s' acomodáren al temperament del Dr. Morgades: comprenia ab son clar enteniment que 'l mon no 's regeneraria pas ab paraules sino ab obres, que la societat actual rublerta de passions y destrossada pels vicis te més necessitat de educació que d' ilustració, y aleshores fou quan se entregá de plé á plé, ab tot son fervor y entusiasme á la propagació de la "Caritat Cristiana," en tota la extensió y veritable sentit de la paraula, fundant una porció d' establiments destinats al alivi de tota classe de necessitats socials.

Bastant difícil fora contar les institucions y fundacions de caritat cristiana degudes á la iniciativa ó al menys á la poderosa cooperació del Dr. Morgades: durant una vintena d' anys no s' empenia en la capital del principat una obra de beneficencia de la qual no fos inspirador, director, ó baix un ó altre concepte, no s' hi vegés la magnánima intervenció del Canonge Penitencier. Ell, administrador del Hospital y director de la Casa de Caritat; ell, visitant malalts y repartint paraules de consol als que contrits lo buscavan al peu del confessorari; ell, amparant órfans y rescatant ànimes captives del vicí; ell, arbitrant medis pera remediá tota mená de miserias humanes, y sempre preocupat ab l' idea d' extingirles ó aminorarles.

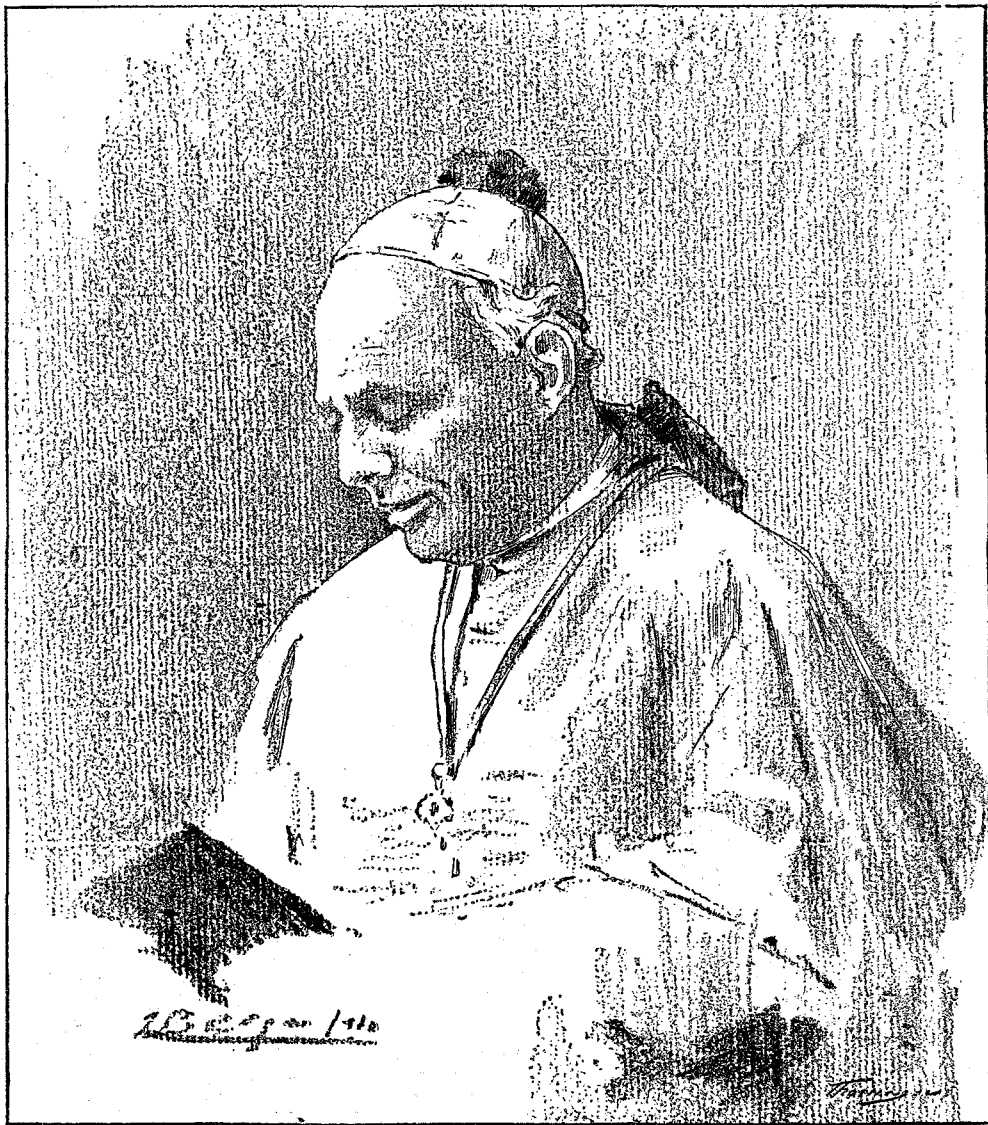
Tibi derelictus est pauper: orphano tu eris adjutor: havia llegit en los sagrats llibres: *Quidquid habent clerici pauperum est. Non sunt illa nostra, sed pauperum. quorum quodammodo gerimus,* en Sant Jeroni y Sant Agustí; y ell, ben informat del esperit eclesiástich, prennt com á preceptes los consells del Evangeli, á impuls de sos nobles y generosos sentiments, consagrava á l' huma-

nitat desvalguda son repós, sos interessos, sa vida entera. L' Assil del Bon Consell á les Corts de Sarriá, lo de Sacerdots inválits, lo nou Seminari de Barcelona, del qual fou rector una porció d'anys, y lo pensionat del Beato Joseph Oriol son ben vistoses fites que marcan lo pas per Barcelona d' aquest Apóstol de la caritat.

Ara á qui vulgui saber d' ahont treya 'l Dr. Morgades los fabulosos capitals que la construcció de tals edificis y l' establiment de tantes rendes representan, li recordarém que *non volentis neque currentis sed miserentis est Dei*. La caritat es un dó de Deu, y la Providencia divina sempre s' ha manifestat espléndida en vers aquells que han demostrat serho ab los pobres.

II

Lo día 30 d' Agost de 1881 quedá vacant la Seu de Vich per mort del sabi y virtuosíssim Prelat lo Doctor D. Pere Colomer y Mestres. Los que coneixian les eminentes qualitats del Penitencier de Barcelona, ses dots de govern, tacto, activitat y práctica en los diversos rams de la administració eclesiástica, no tardáren en designar al Dr. Morgades com á digníssim successor d' Oliva y Atton, de Sant Bernat Calvó y Marimon; y la noticia oficial de son nombrament fou rebuda ab aplauso general de tot lo bisbat de Vich y de totes les persones que pe 'l be de l' Iglesia desitjavan veure revestit de carácter episcopal aquell home de carácter

EXM. SR. BISBE DE VICH, per en Joseph Berga (fill)

enérgich, d' activitat incansable y d' inteligencia privilegiada. May á Barcelona s' havia vist una manifestació més eloqüent, ni prova més positiva d' afecte y agrahiment envers una persona, que la que 's doná al nou Prelat ab motiu de sa promoció á tan alta dignitat: may un particular s' havia vist obsequiat ab aquella veritable exposició de richs y significatius regalos en que quedá convertida la casa del Dr. Morgades. Mitres y báculos de gran valor y gust exquisit, numerosos pectorals y anells de gran riquesa, missals y pontificals artísticament enquadernats, cálzers y ornamentals sa-

grats, safates, gerros, palanganes, palmotories, coberts, mobles y adornos de plata, repetits exemplars de tots los utensilis necessaris pera celebrar los oficis pontificals ab la magestat y pompa que requereix lo serv y de Deu y demana l' honest estament doméstich y social de sos ministres.

Precedit de tan bona fama y deixant als barcelonins sumergits en la més amarga pena, lo día 5 d' Agost de 1882 entrá solemnement en la capital de son bisbat essent rebut per sos amants diocesans ab ardents demostracions d' entusiasme y ab tan evidents senyals

de satisfacció que no cesavan de benehir á la divina Providencia que tan zelós Pastor los enviava. Mes lo bondadós cor del Illm. Morgades no hauria pas quedat satisfet d'aquelles festives manifestacions, si no ne hagués pogut fer paticipants á sos estimats pobres y al efecte disposá que fossin repartides al Hospital, Presó, cases de Caritat y Misericordio, convents y demés cases de beneficencia, importants almoynas en diner y en especie.

Lo primer cuydado del nou ungit del Senyor, després de satisfetes les primeres atencions, fou procurar coneixer de prop totes les necessitats morals y materials de son bisbat y á tal fi, comensant per la Catedral, recorregué ab admirable activitat totes les parroquies de la Diócessis, deixant per tot senyals de sa inagotable caritat y munificencia. Home dotat de clara inteligencia, de felís memoria y gran forsa de voluntat pot ocupar-se simultáneament de diversos assumptos sense sentir-se agobiat y aixó fa que ab poques hores s'entera del estat d'una parroquia, del personal que l'administra, de les necessitats de la mateixa, dels elements que poden utilitzar-se en son favor, remediand aqeuillas, aplicant aquets sobre la marxa ó desde son Palau recordant fins los més insignificants detalls.

Per tercera vegada acaba de seguir arreu arreu totes les parroquies del bisbat en santa visita sempre ab lo mateix vigor y activitat, defensant ab fermesa los sagrats drets de l'Iglesia tan sovint amenassats per les deficiencias de les lleys civils, ordenant l'administració parroquial y emprenent una ardorosa campanya restauradora d'iglesias, cementiris y cases rectorals. No fora per cert petita tasca la d'enumerar les obres per l'estil que gracies á sa generositat han sigut aixecades de nova planta, engrandides ó notablement mellorades durant son pontificat. Tous, Mirambell, La Tallada, Freixanet, Montoliu y Vallfogona de Riucorp en la Segarra; Santa Maria del Vilar, Castellbell, Sant Vicens, Navarces, Olsinelles y Sallent en lo Plá de Bages; La Gleva, Sant Quirse, Montesquiú, Sant Joan de les Abadesses y Surroca, en la Conca del Ter, conservan patents exemples de son esperit restaurador y de son generós desprendiment; y no son menos importants los auxilis que ha facilitat á totes les empreses que durant aquets anys s'han promogut en les poblacions principals del bisbat com Vich, Manresa é Igualada pera fomentar la pietat y ensenyansa.

Pero ahont lo Dr. Morgades ha desplegat les ales de son geni restaurador ha sigut en Santa Maria de Ripoll. Qui recordí aquell imponent pedregal á que havia vingut á parar la gran obra del Abat Oliua; qui sápigat les vegades que per respectables corporacions s'havia intentat aixecar de nou l'enderrocant Panteó dels Comptes de Borcelona, desistint sempre devant de les dificultats de tan gran empresa; qui tingui en compte que s'hi han invertit més de quatre centes mil pessetes, pot ferse cárrech del mérit, de la constancia, de l'activitat, inteligencia y forsa de voluntat que caracterison especialment al actual Bisbe de Vich.

Jam lætus moriar deya éll ab Moises (génessis-26-30.) veient informat de nova vida aquell célebre monument de la reconquesta, com que hagués ja acabat sa missió entre 'ls mortals; pero entre tant no descuydava l'anar reunint materials per aixecar un altre monument á les arts históriques del país, que á judici de molts te més importancia que la mateixa restauració de Santa Maria

de Ripoll. Es lo Museu Artístich Arqueológich episcopal de Vich. No 'ns detindrem en detallar les riqueses que enclou aquest edifici, perque además de que molts de nostres lectors han tingut lo plaher de visitar-lo, es impossible donarne una idea exacte no empleanthi molt temps y paper. Tan per la Restauració de Santa Maria de Ripoll com per la formació del Museu arqueológich ha sigut lo Dr. Morgades felicitat coralment y ab entusiasme per Sa Santetat Lleó XIII, que com tothom sab porta la bandera de la restauració de les ciencies y de les arts en nostres dies.

En lo mes de Juny de 1891 fou encarregada al Exm. Sr. Morgades l'Administració Apostólica del Bisbat de Solsona, qual nombrament fou rebut ab veritable satisfacció per los fidels y clero parroquial d'aquella diócessis; y actualment está treballant pel restabliment en dita ciutat d'un Admtnistrador ab carácter Episcopal.

No 's cregui ara ningú que si aném á posar punt final á nóstra tasca sia perque no sapiguém que més dir d'aqueix gran home; hem senyalat lo més principal y encara no ho hem dit tot y bon tros se'n falta. Si volguessim donar compte de tot lo més remarcóble, feyna tallada tindriam per estona, aixís es que no parlém de les grans mellores que ha fet al Colegi dels pobres, aumentat fins á 300 lo número de pensionats, ni dihem res de les creus de Beneficencia ab que ha sigut condecorat varies vegades, fentse mereixedor també de la Gran Creu d'Isabel la Católica, etc., etc.

Temém fernos pesats y no volém cansar més als estimats lectors ab nostra empalagosa paraula. Qui vulgui ferse cárrech de qui es l'Exm. Dr. D. Joseph Morgades, que preguntí per éll á qualsevol dels diocesans del bisbat de Vich que tots á la una, xichs y grans, pobres y rics, homes y dones li contestarán lo mateix no tenint prou paraules per alabar-lo y benehir-lo.

M. R.

LO MISATJE

CUENTO

RECORDAU LA LLORENSANA
La chistosa catalana,

Que se us va pres ntar,
Llesta, viva y primorosa,
Y fresca com una rosa
Tot just al punt d'esclatar?
Un dia donchs, esta nena,
Cap á casa se 'n tornant,
Ab son grisat al devant,
Tos dos cumplida sa feina,
Encontrá un senyoret,
D'aquells que portan barret,
Li da ell l'enhonorabona
Y li diu:—Hont vas, bufona?

Te 'n vas cap á Sant Llorens?—
 Ella respon tot rient:
 —Si, senyor, hi tornam ara.—
 —Be donchs, coneixes la Clara
 D' en Justet, la del café?—
 —Per servirlo. ¿Que haig de fer?—
 —Vetaqui mon embaixada;
 Te daré una abraçada,
 Li durás y 'm farás pler.—
 —Que li apressa?—
 —Si t' ho juro.—
 —Fassala donchs al meu burro,
 Que hi arribará primer.—

JUSTÍ PEPRAX, de Perpinyá.

DOS PRIMAVERES

(PRIMER ACCÉSSIT Á LA FLOR NATURAL EN LOS JOCHS FLO-
 DEL «RAT PENAT», DE VALENCIA, D' AQUEST ANY).

QUIN temps, quin temps aquell, oh aymada
 tan sols de recordarlo'm bat lo cor; [mía!
 joventut, gentilesa y alegría,
 ¡cóm féyan brotonar l' esplet d' amor!

¡Quin temps aquell! La font de la dolsura
 no s' estroncava may de dia y nit,
 no beviam la copa d' amargura,
 y la terra 'ns semblava un maig florit.

Quan les gales gentils de primavera
 la tornavan de nou á encatifar,
 te plavía sortir ben matinera:
 ¡quin gosar, vida mía, quin gosar!

Los corriols més secrets de la montanya,
 la clotada frescal, lo bosch soliu
 hont s' hi troba perduda una cabanya,
 les florides marjades d' algun riu,

Eran sempre los lloch que á tú t' atreyan,
 com la flama del llum al papelló:
 dessobre del teu pit no mes hi esqueyan
 los rams senzills de boscatana fló.

¡Quants matins, tan bon punt lo sol eixia,
 contemplavam la vall de Sant Daniel!
 la véyam com flamant tapiceria
 tot just extesa per un Deu del cel.

No 't miraves les runes hont la gloria
 tot un poble valent se va guanyar;
 volies lo teu cor, més que ab la història,
 dels matinals effuvis sadollar.

Caminant un poch més, ja contemplavam

al fondo de la vall lo Monastir;
 ¿recordas? tot sovint nos hi parávam
 y tú, sorpresa, me solies dir:

—¿Cóm es possible sepultar tot d' una
 dintre 'l clós solitari del convent
 l' amor, la juvenesa y la fortuna,
 dels plahers deslligantse enterament?—

Y seguint prop la cinta platejada
 que 'l riu desplega rondinant fressós,
 nos trobávam ja al fons de la clotada
 que coneixiam de mólt temps los dos.

Nos asséyam demunt d' un tou de molsa,
 respirant los perfums del romani;
 lo rossinyol sa reflada dolsa,
 volentnos festejá, 'ns feya senti'.

Ni una cletxa trobava per tocarnos
 ab sa polsina d' or lo sol ardent;
 son ramatge florit, pera abrigarnos,
 lo xuclamel rosat 'nava extenent.

De tant en tant movies la brancada
 d' una filera d' enlayrats abets,
 y ab son lleuger bronzir la marinada
 sorollava la flor dels esparcets.

¿Qué 'ns deyam allavors, oh aymada mia?
 lo que diu l' acelleta á son parió,
 lo que, damunt la blava satalia,
 la papallona diu al papalló.

Retréyam les paraules de vent'ura,
 notés d' un himne saturat de mel,
 que canta en bell concert la criatura
 quan no ha plorat ab l' amargor del fel.

Y les hores corrian tan lleugeres
 que cada una 'ns semblava un breu instant
 y 'ls dies enfilays de roses veres
 que un ángel joguinós anés trenant.

¡Quin temps, quin temps aquell, oh aymada mia!
 tan sols de recordarlo'm bat lo cor;
 joventut, gentilesa y alegría
 ¡com feyan brotonar l' esplet d' amor!

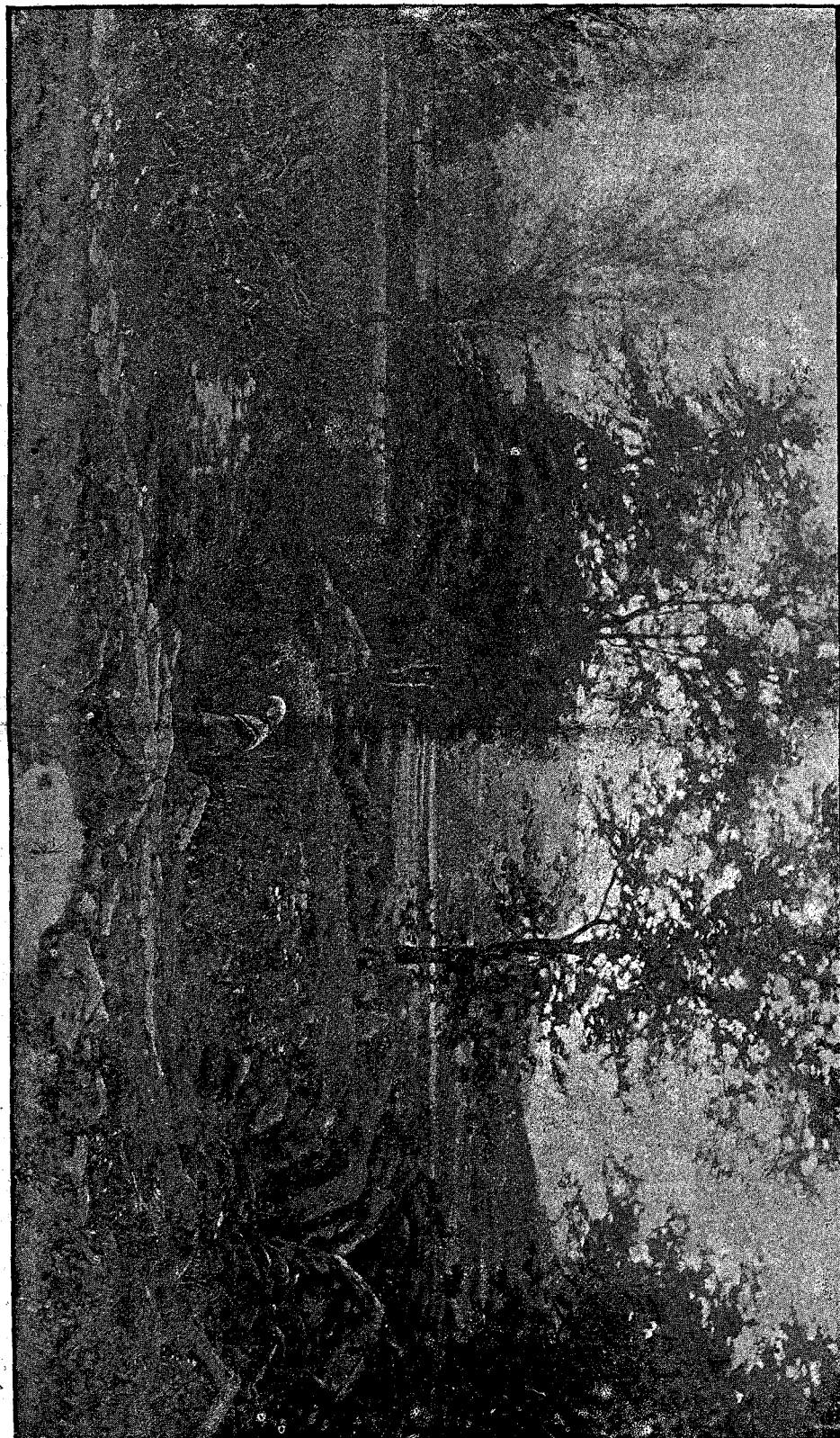
¡Ja casi 'ns hem fet vells!... La Primavera
 torna avuy nostre esprit á desvetllar;
 l' alé vital que als homes regenera,
 los recorts d' altre temps nos ve á portar.

La Natura, com sempre creadora,
 desplega de ses gales lo escullit
 y ens brinda ab los celatjes de l' aurora
 los esclats primerenchs d' un mon florit.

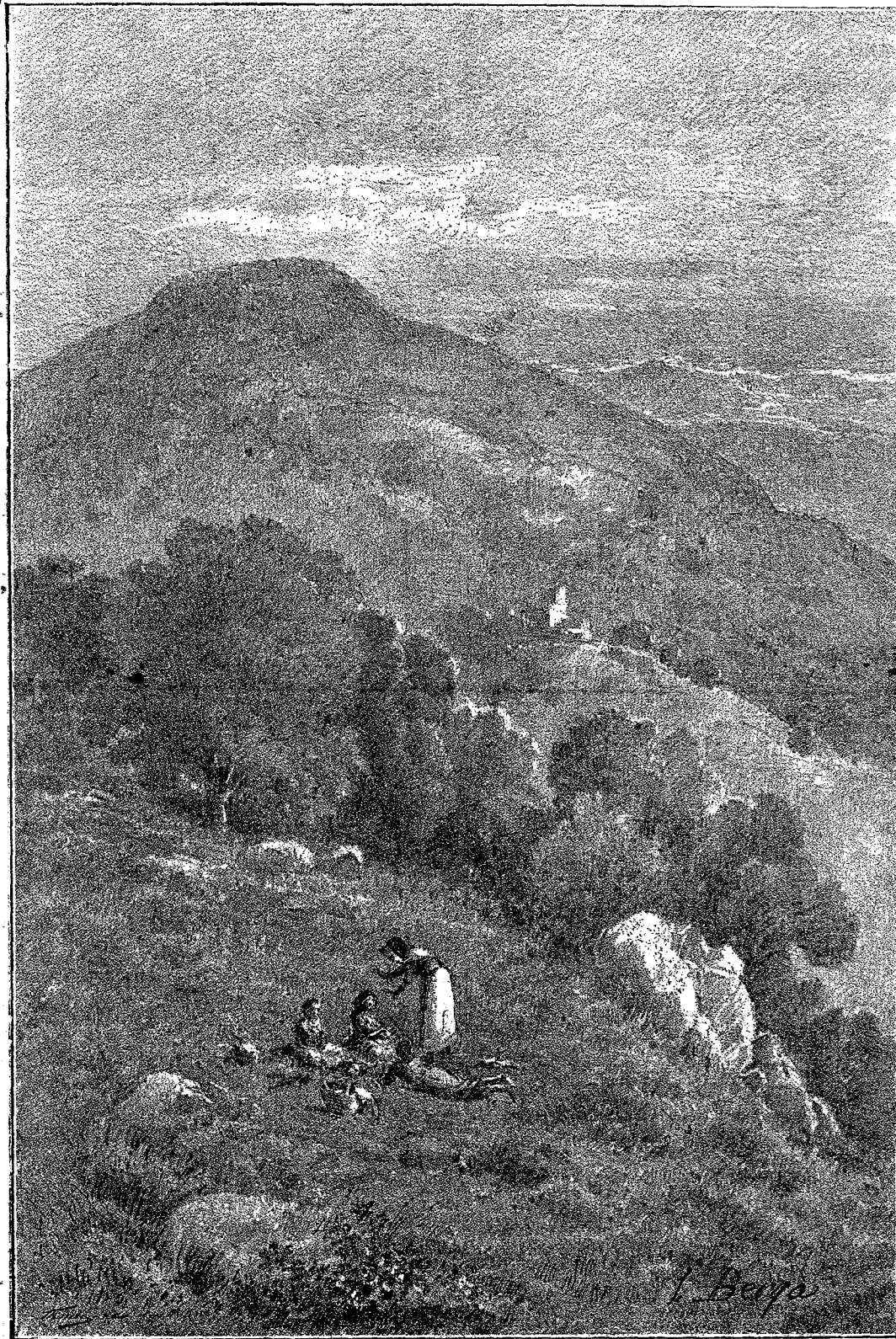
Respirant los perfums de matinada,
 sortirem també avuy avans que 'l sol;
 repenjadeta al bras, oh esposa aymada,
 venies, tot seguint lo corriol.

Llueix tots los encants de sa hermosura
 la riolera vall de Sant Daniel;
 mirantla á sol ixent d' aquella altura
 ¡cóm s' hi dalia lo teu cor fidel!

També lo Monastir lo pla domina
 d' aquell verger tan poétich y soliu;

ALREDEDORS DE LA FONT MUIXINA, per en J. Vayreda.

PUIG DE BASSAGODA per en J. Berga.

sembla 'l cimbori col-lossal petkina
que un geni hagués desclós vora del riu.

Y tú, com altres jorns, oh esposa meva,
quan lo convent has vist t' has aturat,
y explayant sens rezel l' ànima teva,
ab fonda melangia has exclamat:

—¡Oh qué ditxosés s'ou, tendres colomes
que us heu fet en lo claustre un paradís
hon flayràu ben á pler mistichs aromes,
hont sentiú del Espós lo grat encis..!—

Distrets havem passat la fondalada
que refresca ab ses aygues lo torrent,
trobantnos, mon amor, dins la clotada
que 'ns havia semblat paláu d' argent.

Y havem seg'it sobre 'l coixi de molsa,
divagant nostres ulls, sens reparar
que 'l rossinyol ab sa tònada dolça
nos venia altre cop á saludar;

Que l' ayre era 'l mateix qu' en aquells dies
besava engelosit tes trenes d' or;
semblants los atractius, les armonies
dels cántichs, dels perfums, de la verdor.

Del malestar d' una creixent tristesa
s' anava rodejant lo nostre esprit:
¡si será fonda la petjada impresa
pe'ls desenganys que l' han tantost rendit!

La marinada fresca que bufava
t' ha aixecat de ton front sedosos rulls,
y el raj de sol que pe' l fullam filtrava
¡m' há fet véure una llágrima en tos ulls!...

.....

Nostra filla, contenta y bellugosa,
d' un replá de la serra 'ns ha cridat
y, corrents com la dayna, oh dolça esposa,
dintre 'l plech dels teus brassos s' ha l lensat.

Pujant damunt ta falda, ab la genesta
t' ha cobert ben be 'l cap de fulles d' or;
cada nova besada, cada festa
feya estremir de joya 'l nostre cor.

¡Qué bella 'ns ha semblat ja la natura!
¡y que atractivol lo redós soliu
hont l' aucella ab son cant ple de dolçura
vetllava 'l son dels moixonets del niu!

Llavoras ab la cara riallera,
reanimats los teus ulls d' encesos brills,
me deyes respirant: ¡la Primavera
se 'ns perpetúa al mon pe'ls nostres fills!!

JOSEPH FRANQUET Y SERRA

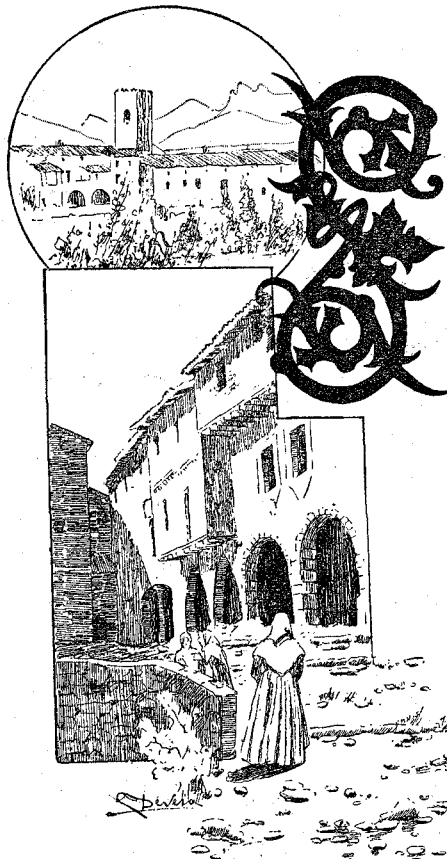

SANTA PAU

(Acabament)

II

Lo passat de Santa Pau

¡algú dubtés de l' existencia del Feudalisme en nostra Catalunya, com ho dubtan respecte á Castella Burrel y altres, bastaría sisquera que 's donés una mirada á les ennegrides parets del castell de Santa Pau, á ses sales, presons y establieres, pera convenir en que lo régimen feudal fou en nostra patria l' institució més generalizada y característica de les épocas mitjanas.

La majoría de escriptors, que s' han ocupat encara que breu y

lleugerament de Santa Pau, remontan sa fundació á llunyanes fetxes. Lo P. Camós y Paluzie, la fixan en 1333, y 'l Sr. Monsalvatje, sense precisar lo moment de la mateixa, creu que aquesta es anterior al segle XIV (principis del XIII).

Corroborá somblant criteri, y contradeix de pás la suposada antiguitat de Santa Pau, lo fet de no despendres de cap document antich, que en la vall d' aquest nom existís una vila; y queda impugnada per altra part, l' afirmació del P. Camós y Paluzie, ab la troballa d' un document del any 1300, del que més avant parlaré, y ab la probada existencia de tres barons al menys, anteriors á aquesta fetxa, un dels quals, se conta que assistí á la conquesta d' Almería, y altre á la memorable batalla de les Navas.

Es segur, donchs, que Santa Pau, fins la fetxa citada, ó fins qu' edificáren sos senyors lo castell en lo segle XIII, careixé d' importancia, que rebé d' aquestos erigintla en cap de de la baronía, donantli 'l nom de *vila*, y concedint á sos pobladors varies gracies, franquicies y privilegis.

D' aquí s' infereix que la vila de Santa Pau deu son origen, prestigi é importancia histórica y fins sa funsa fundació propiament dita, als senyors d' aquest títol, qual familia es originariament distinta, segons lo sentir del Sr. Monsalvatje, de les de Porqueres y Finestres, asserció que per lo Sr. Botet peca d' aventurada.

Lo fet de que Santa Pau deu sa fundació propiament dita y son interés históric á sos barons, ho proba evidentment l' ans aludida *Carta*, otorgada per Pons

III en 1300, en la que, després de confirmar los nombrosos privilegis concedits per sos avanspassats, se relevava als habitants de Santa Pau, á sos successors y á quants elegissen la vila com á punt de residència, dels famosos *mals usos y costums: exorquia, cugutiç, in-testia, etc., etc.* y de fer *trajines guites è de tot vialje forçat, de host è cavalcada.*

Ab Pons III, firmant del expressat é important document, pot dirse que comensa l' historia de Santa Pau al menys per lo que á la localitat respecta.

Entre las familias qu' han dominat en Santa Pau digne de menció especial es la primera, ja que 'ls noms de sos quefes Pons III, Huch I, Pons IV, Huch II y Pons V, á excepció del últim, á qui la mort sorprengué en la més florida joventut, omplenan les pàgines més brillants de l' historia de nostra patria y son teatres de ses glories mi'itars Catalunya, Aragó, Valencia, Grecia, Italia, Sicilia, Córcega y Cerdenya, y pregoners de sa eterna fama 'l combat naval del Negroponto, los sitis de Vila d' Iglesias, Famaugusta y Gerona després de qual jornada passa á pernoctar en lo castell de Santa Pau lo monarca aragonés D. Pere III lo *Gran*.

Varons prudentíssims, espill de patriotisme y honrades merescúeren la confiança dels reys d' Aragó, Pere lo *Gran*, Alfons lo *Lliberal*, Alfons lo *Benigne*, Pere del *Punyalet* y Joan lo *Gentil* de quals Consells, alguna vegada formaren part, y llurs dots d' hidalguia y magnanimitat foren recompensadas ja pe'l rey de Chipre ab la cessió de varies comarques d' aquella illa, ja per Alfons III ab la donació de Sant Lluri, ja ab lo domini absolut sobre 'ls castells de Finestres y Sant Aniol, que obtingué Huch II de la reyna viuda D.ª Leonor.

Notabilíssima importancia local tenen los anomenats barons d' aquesta primera familia, pe'ls estimables privilegis y concessions ab que enriquíren la vila de Santa Pau, quals habitants al volguer imposar Huch II trabas á sos drets y franquicies invocan ab respectuosa energia la *Carta* de Pons III y recordan á son senyor, que deu mantenir y conservar sos bons usos, immunitats y llibertats per esser coses de justicia y per lo senyor *fermades è jurades*.

Document originalíssim es lo testament d' Huch II, que figura en la colecció del Sr. Monsalvatje. En ell se fa menció de l' an'igua Parroquia de *Santa Maria dels Archs*, ahont vol esser enterrat lo testador; parla de tota sa familia á la que dota ab munificencia; disposa d' una cantitat (d'eu mil sous barcelonesos) pera la construcció d' una nova Parroquia; fa llegats diversos á monastirs y santuaris y prevé lo relatiu á sos funerals, aixís si morís en terra estrangera ó llunyana, com en lo palau de sos majors.

Després del breu govern de Pons V y per casament de sa germana D.ª Joana ab lo noble rossellonés Berenguer d' Oms, entrá aquesta nova familia en possessió de la Baronía de Santa Pau, ab notori disgust dels vilatjans, que no volían separarse de l' obediencia de la viuda del referit Pons V y de ses filles Beatriu é Isabel, de quines sembla exercia 'l càrrech de tutor son oncle, 'l valent cavaller Galcerán de Finestres, qui obtingué permis del bisbe de Gerona Andreu Bertrant pera la traslació á Santa Pau de la Parroquia de Santa Maria dels Archs, enderrocada per los terratremols de 1427 y 1428.

Ab Pons V y D.ª Dalmata, acaba la familia directa

dels barons de Santa Pau y ab ella l' importancia del castell senyorial, que deixá d' esser habitat á voltes per sos duenyos, favor á les altres possessions ab que contavan, y á las continúes guerres ahont illustraren son nom, ja respectabilíssim entre la noblesa catalana.

La familia d' Oms, apareixe Santa Pau en lo precís moment en que te lloch l' aixecament dels *Remensas*, que després de haverse apoderat de Finestres y Coll-tort atacáren la vila y castell de Santa Pau adicte successivament á la Diputació Catalana y á altre senyorío, pera tornar més tart á l' obediencia del monarca d' Aragó, qui confirmá sos antichs furs é immunitats.

Pera no ferme excessivament difús, deixaré 'ls memorables fets d' armes y empreses militars en les que se distingíren los barons d' Oms Berenguers I, II y IV, Guillém I, los Antons I y II y Ramon I qui 's cubrí de gloria en les campanyes de 1653 contra 'ls francesos y guanyá lo fama d' esforsat y valerós, que havia conquerit lo capitá general de l' armada espanyola, son avanspassat, Berenguer II.

Durant la dominació dels d' Oms, Santa Pau augmenta notablement sos privilegis, y en alguna ocasió foren absolts sos habitants y 'ls de *Santa Maria dels Archs*, de tota classe d' accions, queixes, demandes judicials y penes civils y criminals aixís pecuniaries com corporals, ab lo que acreditáren los nous senyors, esser dignes dels títols de magnanimitat y noblesa que distingían á la familia, quals drets y nom heretaren.

Per l' enllás de D.ª Cayetana d' Oms, Baronesa de Santa Pau, ab D. Agustí de Copons, Marqués de Moya en 1713 passáren les possessions de Santa Pau á la familia Copons, que les conservá fins 1865, en que per mort sense fills de l' última marquesa de Moya, succehí en les mateixes lo Sr. de Sentmenat, Marqués de Castellodorsius.

Lo document que de la familia Copons diu á Santa Pau relació, deixant apart los que 's refereixen al ruidós plet del molí, es lo notabilíssim *pregó* que, destinat á conservar y fomentar les bones costums, publicá la Sra. Baronesa en 1791, y que per sa originalitat inserta enter lo Sr. Monsalvatje.

La bellesa y arrogancia primitives del castell de Santa Pau, se reflectan en los elegants y correctes finestres de dos archs; en la soperva escalinata; en lo sólit encreuhat que termina ab l' arranch del segon pis, marcant la primera época de la construcció del edifici, y en les magestuoses torres, entre les que 's distingeix la del homenatge, situada al costat de la portalada del casal.

Avuy lo senyorial edifici, quals groixudes parets y replenats fossos son l' apoteosis de les costums dels temps que foren, está habitat per religioses Dominiques d' ensenyansa, á quals assíduos cuydados y continúes reparacions se deu, que lo que ahir fou luxós palau y ara preuhat recort históric, no 's converteixi demá en un piló de runes.

III

La Pedra del Diable

A poca distancia de la vila de Santa Pau, s' alsa 'l *menhir* conegut ab la denominació de *Pedra del Diable*.

Sobre les disquisicions á que pot donar lloch un monument d' aquesta classe diu lo Sr. Monsalvatje:

"Lo primer que doná á coneixer lo *menhir* de Santa Pau fou D. Joaquim Vayreda, en lo número 52 de la *Ilustración de Madrid*, corresponent al 29 de Febrer del any 1872. Dit menhir se troba emplantat á dos kilòmetres escassos del poble de Santa Pau, en lo siti nomenat *Plá de Reizach*, y en la confluencia de dos reguerots, quals fondos rechs devían fer, ab les armes primitives de les rasses que 'l construhiren, inexpugnable dit siti. No cap dubte algún que degué esser colocat en dit siti pero commemorar algun aconteixement notable, ó be degué servir pera senyalar lo límit dels territoris de *Ausa é Indica*, com deixém ja apuntat, donchs que dita pedra degué esser arrastrada d'una regular distancia. Es de basalt y sols se troba á dos kilòmetres del siti ahont está emplantat, y ses quatre cares están en perfecta oposició als quatre punts cardinals, mirant la més ampla y llisa al Orient. Ses dimensions en metres son: 2'80 d' altura; sa major amplada es de 0'80, y son espessor de 0'30 en sa part inferior y 0'20 en la superior. Nostre desitj hauría sigut poder fer algunas excavacions pera veure si 's trobavan alguns restos que 'ns haguessin ilustrat, ja sobre la época probable de sa construcció, ja sobre son destí; pero 'ns privá d' ell la negativa del propietari.."

Sobre la *Pedra del Diabte*, existeix la bellíssima tradició popular, que per lo coneguda omiteixo, y que ha recullit y publicat últimament mon estimat amich lo exemplar sacerdot, D. Francisco Terricabris.

* * *

Si no he fet menció de l' etimología del nom *Santa Pau*, es degut á que ignoro fins á quin punt se pot admetre 'l quiento, de que la vall de Santa Pau, prengué aquest nom, després d' una pau firmada en aquells llocs entre cristians y 'ls fills de Mahoma.

Aquesta afirmació, no apareix fins al dia ni desmentida ni probada.

P. LLOSAS BADIA

LENA (1)

A llegir la *Comedia humana* del gran observador del cor humá, Balzac, me sorprengué la fonda anàlisis que fa del avaro en sa obra mestra: *Eugénie Grandet*; y tot llegintla, ma pensa se transportava en un vilatjet montanyés hont hi veyá retratada la familia Grandet en la familia Solá qu' he molt conegut.

Lo tipo del avaro ha existit desde que l' home ha sigut creat.

Teofraste 'ns ha deixat un retrato interessant del avaro... "Si un avaro, diu ell, ha guanyat lo premi de

(1) Donada l' indole de nostra revista que califiquém de Pirenenea de quina manera mellor podriam honrarla y donarli caràcter de montanyesa, com insertant en ses columnes un tros al menys, d' una de les produccions més encisadores del gran patriarca dels Pirineus cataláns, en Carles Bosch de la Trinxeria? A aquest efecte transcrivim y hem assajat d' ilustrar un fragment del prólech de sa darrera obra *Lena*, com totes les seves hermosa y com poques impregnada del sabor de nostra comarca dins de la qual se desenrolla l' acció de tan interessant novela.

la tragedia, dedica á Baco gernaldas y cintetas d' escorxa de fusta, present magnífich, sobre quin fa gravar son nom. Si 'l poble s' aplega per discutir los interessos de la República, ell s' alsa sens res dir, y lo més sovint s' obra pas en mitj de l' assamblea y se 'n va. Quan casa sa filla, y que, segons costúm, fa un sacrifici, deixa

LENA per en M. Vayreda.

solament los trossos de la víctima qu' han de ser cremats sus del altar, se guarda los demás per vendrels; y com li mancan criats per servir á taula, lloga pe'l temps que durin las festas del casori, gent qualsevol á qui no fa la vida y que paga ab pochos quartos. Un día lo veuréu al mercat comprar regatejant herbas y bocins de carn que s' emporta amagats dins los plechs de sa vestidura. Si te portada sa túnica á ca 'l tintorer per tréuren las tacas, com no 'n te cap altra per sortir, se ha de quedar en sa cambra. Quan veu un seu amich pobre que s' atansa vers ell per demanarli quartos, se cuyta de pendrer un altre carrer per evitarlo. No deixa tenir criada á la seva muller; quan ella vol eixir de casa li 'n lloga algunas per acompanyarla pe'ls carrers. Per fi ningú sinó ell escombra sa cambra, fa son llit y neteja y espolsa. Hem d' afegir que porta un abrigall brut, crassós y esparracat que regira quan vol sortir fora.."

L' avaricia es un dels set pecats capitals. Sant Pau diu que l' avaricia es una idolatria. Si la economia res vol consumir sens profit, l' avaricia res consumeix. Los antichs han representat l' avaricia baix la figura d' una dona que enterra la banya de l' abundancia. De qué prevé l' avaricia? quín sentiment més atrofiat, quín instint més animal porta l' home á morir-se de fam, de fret y de miseria sobre son or? No pot ser sinó l' egoisme portat á son extrém y desviat de son camí natural pe'l temor quimérich d' un pervenir desgraciat. La

avaricia pot ésser una inclinació innata en algunas naturalesas debi'tadas; qui sab?...

Lo tipo del avaro es igual en tots los païssos y latituds, sols que presenta matissos segons caràcter, temperament, costums, temps y posició social del país hont viu. *Harpagon* de Molière, per tant que l'avaricia sia la matixa, se diferencia del *Pere Grandet*, de Balzac; l'avar del un es comedia, l'avar social es drama social que trobem á cada pas, tant á Catalunya, com á Castella, com per tot. Lo tipo d'avar descrit en aquesta historia es de catalá montanyés; tipo nombrós que 's troba més en las grans masías y vilatjes que en las ciutats; tipo que ve del siglè passat, impregnat de despotisme del cap de casa, quals drets autoritaris sobre sa família eran absoluts com los de nostres reys. Eixos tipos d'avaros despòtichs regnavan del temps de las lliuras, sous y diners, onsas de perruca y tascons. La mostra 's va perdent ab lo carril y la llum eléctrica, mes encara se 'n troban á dotzenas en nostras comarcas montanyesas; aixó sí, pertanyen tots á la vellura, son avis del comens d'aquest sigle, de 75 á 90 anys d'edat. La generació que puja no se 'ls hi sembla. L'actual pare de família, avans absolut com son rey, s'ha tornat avuy liberal com son Govern. La educació, la civilitació y l'instrucció acabarán ab eixos petits despòtas rurals que fan la vergonya y juran contra las costums cristianas y civilisadoras d'avuy dia.

A n' en Francesch Solá l'avaricia com un cranch lo rosega fins al moll dels ossos, mes es avaricia barrejada de prácticas cristianas, d'home sociable prou instruhit que enganya qui no 'l coneix, un tirá per sa família y sos servents.

L'acció de la novela passa á Pedrals... encara un pseudónim de quin los actuals novelistas catalans no podem prescindir. La comarca catalana es tan petita

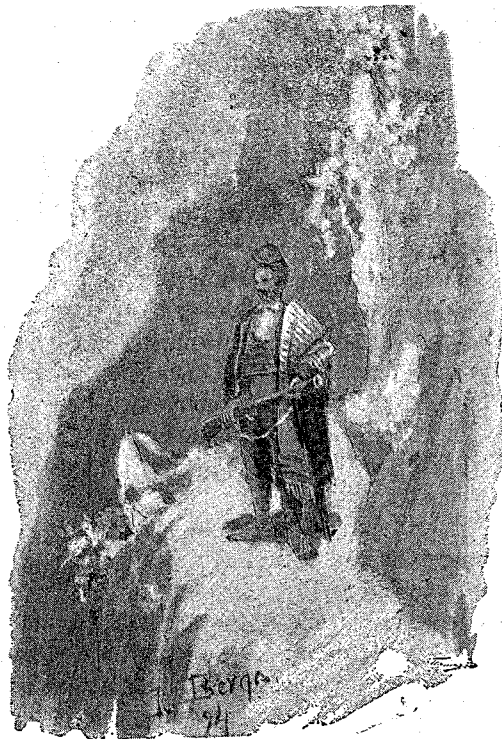

LO SR. SOLÁ per en M. Vayreda.

que per forza hem de substituhir pseudónims als noms del poble ó vila hont se desenrotlla la novela per evitar que alguns s'hi vegin aludits y 'ns tractin de atrevits cedassers, per tan lluny que sia nostre intent de posarlos en acció, y que los héroes de la novela sian tots fills de nostre magí. Mes la gent d'aquella comarca de

Olot endevinará facilment lo pseudónim de Pedrals, puig que, en las descripcions me guardaria pla be, com á excursionista que só, de faltar á la topografía del país que descrich.

Per ara la novela catalana rural no pot deixar de ésser un xich folk-lorista. Ignorém encara tantas cos-

LOS CINGLES DE TALAIXÁ per en Joseph Berga.

tums de nostra patria xica! Cada comarca catalana es un petit mon nou que l'excursionista va descobrint y per forza ha de descriure lo que veu.

Bassegoda, Sant Aniol, Talaixá, lo Grau de las Escalas... quins recorts més horrorosos evocan al nostre esperit! Qué componen las timbas de Montserrat, de las Guillerias, de Santa Magdalena, de la Fou, de Corsavy, de las Hortas, del pich de Gra de Fajol, de la Fossa del Gegant, del pich de Balatg (Canigó)... Serán si 's vol més grandiosos, pero no inspiran l'horror de aquella mola de cingles espadats d'alsada vertiginosa al peu de quins devallan estrets, encaixonats dins la foscor, trencats per brugents cascadas y negras gorgas, los torrents que baixan de la ralla fronterissa: lo Llerca y torrent de Sant Aniol que se junta al Llerca més avall del poblet d'Entreperas. S'obran pas entre eixas esquerdas colossals, de manera que hi ha punts que 'l sol no hi penetra may.

Havéu vist los fantástichs gravats de Gustave Doré en lo *Infern del Dante*? Aquells cingles espantosos hont devalla un torrent com de tinta, trencat de cascadas, y allá, al fons, dins la negror, pins raquítics torsats, se arrapan pe'ls rolleixos? y en mitj d'aquella foscor, entre timbas, al horitzont d'un crepuscul morent, una pinzellada, un bocí de clariana de bromas sagnosas encesas pe'l sol de temps post? Aucells de rapinya volatejan d'un cingle al altre, y á dalt á la clariana del cel, l'áliga imperial planant de son vol magestuós se 'n va á joch?... Es l'entrada del *Infern del Dante* y 'l torrent de tinta es lo *Stix*.

Donchs éixos gravats us donarán una idea de las timbas del macís escabrós, trencat, esqueixat d' aquella mala terra.

Tenim descrites eixas famosas cingleras de Talaixá y Sant Aniol en nostres llibres: *Recorts d' un Excursionista* y *De ma cullita*.

La regió dels cingles de Sant Aniol comensa prop de la ermita, seguint torrent avall. Son formats per los macisos calcáreos de Bassegoda y de 'n Polit. Las fonts del torrent de Sant Aniol son al Plá de la Muga y Coll de las Falgueras, á la ralla fronterissa.

Los cingles esgarriados de Talaixá son formats pe'l mateix macís de la baga de 'n Polit y de Santa Bárbara, hont devalla al fons lo torren Llerca qual manantial es á la frontera al macís de Falgás, coll Bernadell, coll de Malrém y baga de Bordellat. Entre la ermita de Santa Bárbara y lo poblet de Talaixá, lo torrent s' endinsa dins un afrau entre cingles, que fa basarda de mirar per llur gran altura espadada. Son prou coneguts de la gent del país que 'n diuhen: *Lo grao de las escalas*. Lo Llerca s' hi ha obert un pas estret encaixonat entre salts y cascadas que del cim de las timbas apenas se 'n sent la remor y apenas se distingeix, amagat qu' es per las matas de faigs y boixos que vegetan furgant pe'ls fulls y relleixos dels cingles.

Eix país ple de covas, balmas, caboras, malesas impenetrables, ha sigut sempre lo refugi de las escorias vomitadas per las guerras civils: lladres, assessins, trabucayres, quins, vegentse perseguits pe'ls mossos d' esquadra, guardas-civils, somatents, se ficavan en aquells afraus y si massa cal traspassavan la frontera hont eran salvats. Quí no 's recorda dels famosos trabucayres del any 44 que tenian aterrorisat al país ensá y enllá de la frontera? Los robos, segrestaments, assassinats, entre altres del jove Massot, Ballver y de 'n Roger? Mossos d' esquadra, guardas civils, somatents,

gendarmes y aduaners francesos, los cassavan com á guillas; mes ells, una vegada encauhats dins aquellas

GENT DE LA TERRA per en J. Capdevila.

covas qu' ells sols coneixian, ja estavan salvats. Hem vist la cova hont tenian segrestat l' infelís Massot, de Darnius; despres de mutilarlo tallantli nas y orelles, lo cosiren de 18 punyaladas.

De ma vida he llegit res de més sugestiú, de més horrorosament interessant que la *Historia de las Esquadras de Catalunya*, qu' es la historia de tots los lladres y assessins desde la creació de dit cos. Qué componen las historias *des brigands* de Turquia, Córca, Calabria!... es aygua de borraynas al costat de la historia dels mossos d' esquadra. Ben segur que si eixa historia se traduhís en francés, alemany ó inglés, editor y traductor s' hi farían la barba d' or.

OLOT.—Imp. de Narcís Planadevall.—1894.

ÁLBUM LITERARI Y ARTÍSTICH DE L' OLOTÍ

Revista Pirinenca trimestral de literatura, arts y ciencias

Aquesta Revista, en lo modo y forma del present número, apareixerá quatre vegades l' any, coincidint ab les quatre estacions.

PREUS DE SUSCRIPCIÓ

Suscriptors de <i>L' Olotí</i> , residents en Olot, un any.	1'00	ptas.
Los no suscriptors.	1'25	«
Resto d' Espanya.	1'50	«
Estranger.	1'75	«
Números solts.	0'35	«

NOTA.—En atenció á lo dispendiós d' aquesta empresa y á son carácter agé á tota idea de lucro, no hi ha suscripcions gratis, no eximintse de pagar la quota ni als redactors, coloboradors y artistes (per més que tots treballan *gratis et amore*) ni tan sisquera als iniciadors que s' han compromés á cubrir lo déficit si n' hi ha. Si hi ha sobrant s' empleará en la mellora de la publicació.

IMPORTANT.—Se suplica als Srs. suscriptors, que al rebre aquest segon número, se servescan fer efectiu l' import de la suscripció.

Per tota reclamació, aixís com tota la correspondencia, dirigirse al Administrador del ÁLBUM LITERARI Y ARTÍSTICH DE L' OLOTÍ, Imprempta d' en Planadevall, Olot.